

SØNDRE STRØMFJORDENS SAGA

Dagbogsoptegnelser af forfatteren *Jens Rosing*

Søndre Strømfjord, Kangerdlugssuaq, skærer sig igennem fjeldverdenen som en rivende elv. På begge sider rejser fjeldene sig himmelstræbende, store syltinder, fulde af sorte diabasgange, står op af den grønne fjord som stivnet trods, skræmmende, betagende stærkt.

Imellem de snævre dale vælter tungejøkler ud og ånder koldt ved kastevindene. Strømmen brøler, og rundt om ses dybe strømnævler.

Her ved mundingen skød hvalrosser op og tømte deres lungers damp, sæler trak, og søfugle suste over de mange holme. Længere tilbage i tiden brød grønlandshvalen vandspejlet, og hvor dens brede ryg delte havfladen, fulgte et broget skuespil: Umiat med springpelsede mænd, „træskomænd“ (hollændere), skotter, biscayere, norske, danske, hårde halse alle til hobe, frygtløse sørøvere. Hvalen rejste sin brede stjert som et skælvende vartegn af kraft, og havet lukkede sig over den. Skuderne lettede anker og fløj bort under spændte sejl ud mod himmelranden.

Denne store strømfjord var en livsnerve for de omboende folk, der delte sig i to - ganske vist noget sammenflydende - grupper: dristige kajakmænd og rapfodede renjægere. De første var store hvalros- og sælfangere. Især hvalrossen gjorde kangâmiutterne kendt som „det store lansefolk“, thi ingen andre på kysten havde så store lanser som de, og de mestrede deres tunge våben og slyngede dem uden kastetræ, men med hånden på en kraftig tværpind i siden på lansestokken.

Renjægerne fløj over fjeldene og skabte sagn og saga. Pilen suste fra jægerskjul, og drivere skræmte ren mod vardesystemer. De levede lykkeligt, og de fik mange rener.

Vores lille renbeite ekspedition, lappefoged Hagen og John Eira, Lars Olsen, Kangâmiut, og jeg står på dækket af handelsinspektørens rejsebåd „Beb“. Lars peger ind mod næs og fjeld; han formelig flyder over af gamle sagn.

Efterhånden som man kommer ind mod fjordbunden, flader landet ud, det er, som det lysner for én ved kontrasten mod de vilde mundingsfjelde. Kuplede fjelde veksler med langstrakte åse, landet bliver lavere, og langt inde breder lyse dale sig og løber op mod indlandsisens hvide bringe. Lierne veksler i grønt, gult og rødt, efteråret har gjort sit indtog. En fjeldverden, harmonisk og rolig, hvis historie man længe skal søge magen til, passerer. Inde på kysten skimtes gamle lejrpladser og begravelsessteder, der taler deres stærke sprog om gamle traditioner, groet op i spragletsælens kølvand og i vildrenens spor.

Vi farer af sted. - Vi har desværre så travlt.

Igdlutalik, Zuikerbrood, nord for Kangâmiut var fast anløbssted for hvalfangere. Her stævnedes hollænderne ind med deres fangst- og handelsskibe og tuskhandlede med grønlænderne, der ofte kom langvejs fra for at tilhandle sig hollænderkram: glasperler, knive, jern m. m.

Ved et næs opslog hvalfangerne et skilt, hvorpå der med store bogstaver stod „MÅNGA“, kom her. Dengang kunne man ikke læse, men qavdlunâkkerne pegede på skiltet og sagde „mānga“. Så man skiltet en forårsdag rejse sig hvidt mod det mørke fjeld i baggrunden, ilede man til. Skiltet blev stående fra den dag „Pukitsutdlit“, træskofolket, kom, og til de drog bort.

Ved Igdlutalik opstod sagnet om „Pukitsulik“, en mand, som kom sydfra for at mødes med hollænderne. Det var første gang, han kom i forbindelse med fremmede, og så betaget var han af al den rigdom, han så, at han helt glemte at handle med et blåræve- og et sortsideskind. Der skete en række spændende og pudsige optrin, og til sidst halede hollænderne fyren op i bramråen under opsangen:

„Evinigo didambisto!

Hulla, hulla!

Miardo ardluarsuk!

Evinigo didambisto!“

Man skød til måls efter ham, men han bar en tarmskindstrøje fra sin barndom, som var fortryllet. De kugler, der ramte, kildede blot og faldt kraftesløse til dækket til stort grin for manden. Endelig blev han halet ned, og handelen blev afsluttet. Så meget fik han for skindene, at kajakken blev tyngt så langt ned, at kun kajakmandens næse kløvede vandspejlet, da han roede ind til land.

Denne heldige handel og hans evige fortællen om sine oplevelser på hollænder-skibet blev årsag til, at han til sine dages ende og til minde for eftertiden bar navnet „Pukitsulik“, træskomanden. Se iøvrigt Knud Rasmussens: *Myter og Sagn fra Vestgrønland*, side 253.

Lappefoged Hagen, John Eira og Lars Olsen fotograferet under togtet i Søndre Strømfjord. I baggrunden ses Ungusivik-øen.

Foto: Jens Rosing

Ungusivik-øen. På øen, som under sidste krig blev brugt som amerikansk vejstation, ligger en bunke stensætninger og murværk - forhindreder for edderfugle, der under fældning blev drevet op på øen og taget ved forhindrederne. Heraf øens navn: „stedet hvor man drev dem ind“ eller „stedet hvor man lukkede bagvejen for dem“.

I sundet mellem øen og fastlandet drev man under hvalrossens velmagtsdage dyrene igennem, også en form for drivjagt fra kajak og konebåd. Da kunne i forvejen placerede kajakmænd fare ud - såvel fra øen som fra fastlandet - og sætte harpun i de flygtende hvalrosser. Ungusivik regnedes iøvrigt for hvalrossens sydgrænse.

Gravlagt i et broget hvalfangertæppe. På sydbredden ved Søndre Strømfjords indsejling (på hjørnet) ligger et knudret, lille fjeld. Her skulle ligge begravet en eskimo, svøbt ind i et farveprægtigt hvalfangertæppe.

Sêrqíniorfik. Under fjeldet Putoq (hullet), en himmelstræbende tinde et stykke inde i Strømfjorden på sydbredden, skyder et næs ud, Sêrqíniorfik, „stedet hvor man syede kvindebukser“. Herom fortælles:

Når renjægerne efter en sommer inde i Strømfjorden om efteråret var på vej ud, slog man sig en tid ned ved næsset, for at kvinderne kunne sy deres renskindsbukser færdig. De var dengang meget kunstfærdige, af mørke, ganske tyndhårede skind af dyr, fældet omkring julis begyndelse (ungsemles), med indlæg af hvide bugskind i smukke mønstre på forsiden. Intet under, at kvinderne aldrig kunne nå at få dem færdig i den travle jagttid, hvor de stod for tørring af produkterne og var bærere under kødtransporterne m. m. Skikken foreskrev, at alle, der kom fra indlandets store renjagtmarker, skulle bære splinternye og smukke klædninger.

Ikardlugssuaq (det store skær), ud for sydbredden, kommer kun til syne ved ebbe. Sagnet fortæller, at et konebådslag på vej ind i fjorden udsatte to stakkels forældreløse på skæret med den motivering, at de kun var ædere og ikke til nogen gavn.

Da båden roede bort, jamrede og græd staklerne, og se, en stor flok af glubske hajer skød - hidlokket af gråden - op fra det grønne dyb og kredsede om skæret. Da højvandet kom og dækkede skæret, kastede de sig over børnene, og vandet farvedes rødt.

Augpalugtúnguaq (sydbredden). Under dette fjeld skyder et knudret næs ud, en gammel fangstplads, hvor spraglet-sælen trak forbi.

Sermínguaq (den lille bræ). Det er det smalleste sted i Strømfjorden, et frygtet sted i konebådenes tid, hvor bræen endnu var kælvende. I tyveårsperioden 1920-40 trak bræen sig bemærkelsesværdig hurtigt tilbage, og i dag har den et mægtigt forland af moræne og sandbanker. Ved højvande dannes en lagune bag voldene, hvor spraglet-sæler søger ind. Ikke langt derfra ligger Kangínûtâ, en bræbundet dal, hvor vildrenen skulle have sin ydergrænse mod vest.

Qaqortorssuaq-fjeldet (nordbredden). Lige over for Sermínguaq rejser sig en stejl fjeldvæg, Qaqortorssuaq, den store hvide. Det fortælles, at renjægerne om efteråret for hjemgående altid stoppede her. Ledsager-kajakkerne fyrede een efter een et skud af mod fjeldvæggen; så lyttede man spændt; gav det ekko, var det et godt varsel for den kommende vinter - forblev fjeldvæggen derimod tavs, skulle den jæger, der skød, ikke overleve vinteren, men omkomme i kajak, eller på anden måde lide en voldsom død. - Derpå roede man bort under knugende tavshed.

Engländergraven. Mellem næssene Qaqortoq og Kanginussa ligger en ung englænder, Atter, begravet på en smal klippehylde.

Fra Napasorssuaq. I forgrunden ses en typisk eskimo-grav.

Foto: Jens Rosing

Han befarede i tomandskajak sammen med en kammerat, også en englænder, Sarfartoq-elven. De kæntrede; Atter kom ikke op til overfladen, hvorimod kammeraten reddede sig. Dette skete den 17. august 1935. Året efter var Frederik Jeftesen og Jokum Josefsen på vej ind i fjorden og fandt den unge mands lig flydende. De fragtede ham op på klippehylden og stensatte ham. Atters ene fod var væk, og man formoder, at han under kæntringen har fået foden i klemme mellem bundstenene og er druknet. Den efterfølgende forårsisgang rev Atter med sig - og nu ligger hans ensomme grav på sydbredden af Søndre Strømfjord.

Familien sendte et beløb op til en gravsten, som sysselmanden lod opstille. Inskriptionen er:

MICHAEL F. ATTER
BORN 3 AUG. 1914
DIED 17 AUG. 1935
I · WILL · LIFT · UP · MINE
EYES · UNTO · THE · HILLS

Qatsigsurssuk. Adam Martinsen, Kangâmiut, havde som dreng set i en eskimo-grav. I graven lå bue og pile. Drengen bar tingene ned til lejren, men moderen

blev ligbleg af skræk: „Bring dem tilbage! Ellers kommer dødningsen og henter sine våben og skræmmer os.“ Drengen bragte tingene tilbage, og man sov roligt ind den nat. Ingen i lejren blev forulempede, så længe man var der.

Var selv på land, fandt en del gamle grave, uden dog at kunne se noget i dem. Det var mørkt - kl. 22-23 - da jeg var der, og straks ved dagbrækket sejlede vi videre.

Andre gravsteder, der kan have interesse. Ved *Nûsiaq* skulle der i en grav ligge en mumie. Lars Olsen mener, at det må være en ung mand, thi mumien bar blåsideskindsbukser.

I *Sâtortussoq* ligger en anden mumie i kajakpels. Ved stedet - nordbredden af fjorden - ligger i dag en fangsthytte, slædevejen til *Sarfânguaq*.

I *Ivnârssúnguaq* er der mange grave, som skulle hidrøre fra besætningen af en forlist konebåd.

Angujârtorfiup panersîvia (tørringsstedet). Her ligger en qivítóq-kajak. Om den fortælles følgende:

En qivítóq havde gemt sin kajak under et stort stenhæld. Han gik på renjagt, men da han kom tilbage havde klippen slået revne, og en kæmpeblok var væltet nedover, så kun spidserne stak frem af det ellers knuste fartøj. Han satte sig sønderknust ved kajakken og græd. Imens kom en renjæger forbi, og den stakkels qivítóq fortalte om sit liv i følgende ord: „Jeg er kommet langt søndenfra, lever her af renjagt med bue og pil. Fra kajak fanger jeg spraglet-sæl.“

Han tog højre hånd fra ansigtet, som han havde skjult under talen, og pegede i retning af indlandsisen og sagde: „Derinde har jeg min hule, hvortil alt fragtes. Der er varme huder af ren og smukke spraglet-sæler.“ Og så hulkede han videre: „Nu er det slut“ og pegede på sit knuste fartøj. I et vældigt spring var han på benene og løb op over fjeldsiden, hurtig som en flygtende ren.

Af kajakresterne, hvoraf det synlige efterhånden er bragt bort som klenodier, opbevarer jeg et stykke skind, som Lars Olsen overlod mig.

Løvrigt fik jeg senere af *Akutâneq* - en kajak-kender ved *Kangâmiut* - fortalt, at kajakken var sydgrønlandsk med kraftig dybtgående „køl“, en såkaldt „*Imar-siússaq*“ (havgående).

Mange år efter, at qivítóq havde fortalt sin historie, dukkede mindet op igen. Nogle jægere udforskede nunatakkerne i den retning, qivítóq havde peget, og virkelig fandt man på en nunatak en stor og velindrettet hule. Her fandt man varme huder af ren og smukke skind af spraglet-sæl. I dag kaldes nunatakken „*Qivítup Nunâ*“, qivítóqs land.

Den halvandet år gamle ren, som blev nedlagt under Søndre Strømfjord-togtet, havde elendig hornvækst og bar præg af underernæring. Foto: Jens Rosing

Ingrid Olsen, Kangâmiut (ca. 60 år) havde sammen med sin far, den navnkundige renjæger Peter Rosing, besøgt qivitoq-hulen og kunne bekræfte beskrivelsen af hulen, der var velindrettet med gulvfliser og briks samt renhuder og sælskind. Derimod huskede hun ikke detaljer om redskaber eller lignende.

Angujârtorfiup panersîvia har iøvrigt følgende historie: Når folk på eftersommeren havde fragtet al deres jagt ud, bredte man kød og huder ud for endnu engang at tørre alt eller „lufte det“ efter transporten fra indlandet. Her bundtede man kødet meget omhyggeligt i store baller og bandt det forsvarligt sammen, nemt at stuve i konebåd. Talg og indmad blev nøje holdt for sig og pakket i specielle vandskindssække eller klæde, for det var ting, der ikke tålte stød og hård behandling. Brædder, der ved kystlejren havde tjent som briks i teltene, blev lagt i bunden af bådene og kødballerne stuvet ovenpå. Skindballerne blev lagt ovenpå det tørre talgløse kød. Med kødsiden yderst blev de bundtet for ikke at tilsmudse hårlaget. Derpå bredtes teltbetrækket af afhårede sælskind hen over produkterne, og kanterne stoppedes forsvarligt ned om.

Som et kuriosum og som et eksempel på, hvilken flid og forudseenhed de gamle viste, kan fortælles: Hjertehinderne af de fældede rener blev omhyggeligt fjernet

og rensset. Alt afkogt fedt fra gryden blev øst op i dem; efterhånden som de var fyldt med stivnet fedt, blev de omhyggeligt lukket med bånd eller ved at sy åbningen til. Endvidere pustede man indholdet af gåseæg ud og fyldte dem med fedt. Således havde man renfedt til hele vinteren, og det var praktisk talt uforgængeligt.

Angujârtorfik, stedet hvor man indhentede hinanden, har fra gammel tid været et stævnested for ind- som udgående jægere. Når renjægerne i ældre tid drog ind i fjorden og kom til Angujârtorfik, slog man foreløbig lejr og ventede på alle bådelags komme. Derefter tilrettelagde man ved rådslagning, hvilke fjeldtrakter de forskellige familiegrupper skulle have eneret på for sommeren, idet man dog tog behørigt hensyn til de grupper, der sommer efter sommer - ofte nedarvet fra forfædrene - havde deres uskrevne ret til bestemte områder. Byttehandel om jagtmarker mellem gode venner er sket. Længere inde i fjorden ligger Nûrut, det solgte næs, og i indlandet Tasersiaq, den købte sø. Der går vage sagn om, at to storjægere en sommer byttede jagtmarker.

Selve Angujârtorfik er en sidegren til Strømfjorden på sydbredden. Vi kom dertil om natten, og næste morgen vågnede vi op til en strålende dag. Store flade brinke hæver sig i terrasser, og hvor de ikke skjuler synet, får man et glimt af en brusende elv. Vi roede ind, og da vi rundede en sandod, bredte elvmundingen sig ud til en lagune. 3 motorbåde, hvoraf de to var lagt på land, kom til syne, og inde bag en langstrakt morænevold stod to telte. Ingen mennesker sås. Pludselig dukkede en søvndrukken person frem fra den opankrede båd. Vi fik at vide, at resten af folkene var draget indover.

Bag teltene ligger en lille klynge grave - de ældste uden kors. To kristengrave med de nødtørftigste kors af sammenspigrede granrafter står mærkeligt gribende. Her hviler trofaste mennesker midt i hjertet af deres gamle jagtmarker. Ellers var gravene som de gamle stendysser, og ved en af dem (med kors) stak gennem en lille sprække et renskindstykke frem. De gravsatte var svøbt ind i deres briksekind, som den gamle gravskik foreskrev det.

Bag ved gravstederne hæver brinken sig - flad på toppen. Det var den gamle idrætsplads, stor som en fodboldbane. Her spillede bold - før i tiden med udstoppe hele sælskind. Traditionen lever videre, og mange spor og den helt bortslidte vegetation vidnede derom.

Her har man utvivlsomt også været samlet til sangfester, og her afgjordes tvistigheder i sangkampens hårde dyst. Tider passerer - folk i dragter i mærkeligt snit går i gåsegang ad stien, der snor sig som en sort tråd, dyb af brug, op igennem den brede lyse dal. Vi tramper af sted i gummistøvler i lette lærredsdragter med tunge magasinrifler over skulderen.

Stien snor sig på sydsiden af den brede elv. Terrænet hæver sig jævnt og roligt. Hvor der var læ, stod visse steder mandshøj pil, ellers var vegetationen behersket af græs, lyng og dværgbirk, lav var der ikke stort af.

To timers gang fra kysten breder elven sig ud i en langstrakt sø. Højt under den klare himmel lyder skingrende kald - en stor kile af blisgæs pløjer luften. Gæssene samles før efterårstrækket.

Overalt hvor man tog sig frem langs stien, fik man vidnesbyrd om menneskelig aktivitet: teltringe, kødgrave og ildsteder, hvorom afgnavede knogler lå.

Ved udkigspunktet Napasorssuaq (den store opretstående), en markant storsten prydet med en varde i toppen, havde man udsyn over fjorden og langt ind over renlandets blånende fjeld. Et stykke derfra lå en gammel eskimograv.

Adskillige ildsteder og forskellige efterladenskaber som kasserede gummistøvler, silkestrømper og plastiksager, som nu også trænger sejrrikt ind over det vældige renland, lå midt i teltringe.

Lars og jeg havde knap forladt stedet, før en ung buk kom travende ned over fjeldlien. Den løb i zig-zag, virrende med hovedet, generet som den var af knott (lille kvægflue).

Efter en længere snigjagt lykkedes det at få ram på den. Vi flæede og parterede dyret. Da vi forlod slagtepladsen, morrede en ræv i vilden sky, ærgerlig over, at to ravne kredsede over jægerens blodige festbud.

Vildrenen i Søndre Strømfjord. Det ville være forkert, om man i en beretning om Strømfjorden ikke gav plads for vildrenen. Det lød så let i ovennævnte lille jagtpral: „Lykkedes det at få ram på den.“ Jovist - dog efter en regulær forbier, som den knapt nok reagerede på. Efter sigende skulle det være et udpræget træk hos mange dyr, at de ikke reagerer synderligt for skud. Nogle mener, det gælder dyr fra nunatakker eller dyr, som har haft længere ophold nær indlandsisen, hvorfra det til stadighed knager og brager som af riffelskud.

Det fældede dyr var en halvandetårs buk. Mål: 170 cm fra snude til halerod, højde fra klovspids til skulder 92 cm, slagtevægt anslået ikke over 35-40 kg. Hårlaget var normalt efter årstiden (20. august), ca. 2 cm langt på ryggen, gråbrunt og meget smukt. Hornvæksten var elendig. Stangen målte i ret højde fra rosenkransen (bøjningen ikke medregnet) kun 25 cm. Det var en firender. På denne årstid skulle hornene være - omend ikke fejede (fejningen begynder nogle dage efter 20. august) - så dog fuldstændig hårde. Disse var langt fra modne og ganske bløde i enderne. Det tyder på dårlige ernæringsforhold - sikkert fra vinteren og den tørre sommer, hvor oplagsnæringsplanter var svage. Det var et magert dyr, kun omkring haleroden var der ganske tynd talgdannelse. Intet

indvoldsfedt fandtes. Noget usædvanligt ved tandsættet var ikke at se. Huden var så skør og tynd, at man under flåningen skulle vogte sig for ikke at slide for hårdt i den.

Ikke langt fra traf vi på et kadaver af en stor buk, der uden tvivl var et offer fra 1956s rovjagt. Den lå i kanten af en eng. På undersiden, hvor ræv og ravn ikke har kunnet komme til, var skindet helt. Det kunne tyde på, at dyret blot var skåret op langs rygraden. Huden var påfaldende lige skåret, kun talgen må være blevet fjernet. Efter hårlaget at dømme må dyret være skudt ultimo september, den tid, de store bukke er mest talgtunge.

Som man ved, var der i 1956-57 foruroligende meddelelser om tandtab hos vildren. Et kranium af en meget gammel buk, fundet i terrænet, viste, at dyret havde lidt af tandtab. Tænderne var ligesom pakket ind i en hel pose af betændelse, og de enkelte tænder, der jo er foldede på ren, var gået helt fra hinanden i folderne, således at der kun var stumper tilbage.

Kraniet var meget indtørret, men det så ud til, at betændelsen havde ædt sig dybt ind i kæben og derved fuldstændig løsnet tænderne, der i forvejen var usædvanlig elendige og slidte.

Desværre kan jeg ikke ud fra egne erfaringer bekræfte udsagnet om, at der er mange ren i Strømfjorden, men meget tyder derpå. Flokke på op til 30 - ja, endog 100 dyr - skulle ingenlunde være noget særsyn.

Men lad mig citere en gammel jæger, Karl Kreutzmanns ord: Der har i de sidste mange år ikke været drevet renjagt på de gamle jagtmarker i indlandet. Tidligere drev man jagt helt inde på nunatakkerne. Disse strækninger har i ca. 15-20 år ikke været betrådt af menneskefod. Jeg regner med, at kun en fjerdedel af de gamle jagtområder i dag bliver gennemstrejft. Det store kontingent af dyr kommer fra „de fredede områder“.

Drivjagt på spraglet-sæl. I ældre og et stykke op i vores tid drev man ved faldende vande drivjagt på spraglet sæl og enkelte netsider fra kajak. Det var helt inde i bunden af fjorden, hvor nu basen ligger.

Umiddelbart før vandskiftet lagde en række kajakker sig ude i fjorden og slog i vandet for at skræmme eventuelle sæler ind mod fjordbunden. Efterhånden som man kom længere ind, så man sælerne, og nu begyndte en larmende jagt. Kajakmændene havde foran sig poser fyldt med små runde sten, som de bombarderede de opdykkende sæler med. Stenene sendtes af sted med slynge. Det gjorde man for at tage vejret af dem. Omsider faldt vandet så meget, at sælen såvidt var under vand; man så nu kun dyrenes kølvand i det lerslammede vand. Da tog man fuglepile og blærespyd i brug. Ramte man ikke sælen, borede kastevåbnet sig langt

ned i slammet og blev stående til stor morskab for jagtholdet - og mindre blev larmen ikke, når en uheldig gik på grund og sad uhjælpelig fast i en lerbanke.

Vi har afleveret lappefogeden på basen, hvorfra han skal flyve hjem. Vi er igen på vej ud af fjorden. Ved solnedgang ankrer vi op ved Qatsigsuarssuk. Solen har tændt himmelen i brand, og indlandsisen gløder, båret oppe af landene i violet. Farverne dæmpes, glider over i grønblåt, og stjerner tændes een for een. Det bliver mørkt. Blikket søger henover himmelbuen og stopper ved mundingsfjeldene, der nu er smeltet sammen til en mørk mur. Tinderne knejser som hvide rovdyr tænder, klædt i den nye sne. Mod øst hvælver genskæret fra indlandsisen sig isnende koldt, og højt over det gror et nordlysbånd op og spænder en skælvende bro.

Det er faldende vande. Fra fjorden synger strømmen som en fjern elv - den evige strøm - i sig selv en fantastisk saga.

